

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Geographica 13(2019)

ISSN 2084-5456

DOI 10.24917/20845456.13.11

Małgorzata Bajgier-Kowalska

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Polska

Mariola Tracz

Polskie Towarzystwo Geograficzne, Oddział w Krakowie, Polska

Znaczenie Świątowych Dni Młodzieży w rozwoju społeczno-gospodarczym Krakowa i okolic – wybrane aspekty

Streszczenie

Świątowe Dni Młodzieży (World Youth Day) to wydarzenie o cechach pielgrzymki, gromadzące w jednym miejscu młodych ludzi z całego świata, spędzających czas na modlitwie i spotkaniach z papieżem. Idea ŚDM została zapoczątkowana przez papieża Jana Pawła II w 1985 r. Odbyło się już 14 takich wydarzeń o zasięgu międzynarodowym. Polska po raz drugi była organizatorem ŚDM. Odbyły się one w Krakowie w dniach 26–31 lipca 2016 r. i zgromadziły wg szacunków 2,5–3 mln osób. Celem opracowania było ustalenie oddziaływania Świątowych Dni Młodzieży na wybrane aspekty rozwoju społecznego i gospodarczego Krakowa i okolic. Analiza wykazała, że ŚDM przyczyniły się do wzrostu ruchu turystycznego w mieście o 20,9% (ponad 2 mln osób) w stosunku do 2015 r. i dochodów miasta o 1,35% PKB. Rozbudowa infrastruktury komunikacyjnej, w tym między strefami Wieliczka-Niepołomice, przyspieszyły rozwój Wielickiej Strefy Aktywności Gospodarczej w Brzegach. Ponadto, w Brzegach powstał Campus Misericordiae oraz tereny rekreacyjne z kąpieliskiem. W badaniach wykorzystano dostępne materiały statystyczne, biuletyny informacyjne, krakowskie i ogólnopolskie dzienniki oraz kwerendę literatury przedmiotu.

The impact of World Youth Day on socio-economic development of Cracow and the surrounding area – selected issues

Abstract

World Youth Day is religious event based on the meeting of young Catholics in the place which was choice. During it young people from all over the world spend their time praying and meetings with the pope. The Pope John Paul II was the initiator of this form of pilgrimage for young people in 1985 year. So far, 14 WYD have taken place. Poland in 2016 year was the organizer for the second time. They took place in Krakow on 26-31 July and gathered 2.5–3 million people. The aim of the study is to explore the impact of the World Youth Day for economic and social development of Cracow and the surrounding area. The results has shown that WYD contributed to the growth of tourist traffic in the city about 20.9% (an increase of 2 million people) compared to 2015 and the city's income (1.35% GDP). The reconstruction of communication infrastructure, including between the Wieliczka-Niepołomice zones, has accelerated the development of the Wieliczka Economic Activity Zone. In addition, the

Misericordiae Campus was created in Brzegi and the sport recreation area too. The research used available statistical data, information bulletins, local and national dailies, a literature query on the subject.

Słowa kluczowe: Kraków; turystyka religijna i pielgrzymkowa; Świątowe Dni Młodzieży; wydarzenie religijne

Key words: Cracow; religious and pilgrimage tourism; religious event; World Youth Day

Otrzymano: 13.09.2018

Received: 13.09.2018

Zaakceptowano: 10.01.2019

Accepted: 10.01.2019

Sugerowana cytacja / Suggested citation:

Bajgier-Kowalska, M., Tracz, M. Wpływ Świątowych Dni Młodzieży na rozwój społeczno-gospodarczy Krakowa i okolic. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia Geographica*, 13, 150–165, doi: 10.24917/20845456.13.11

Wprowadzenie

W rozwoju turystyki organizacja wydarzeń kulturalnych, sportowych, naukowych, religijnych i innych ma szczególne znaczenie. Współcześnie rozwój nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych sprzyja popularyzacji tego typu wydarzeń, ich promocji oraz upowszechnieniu. W literaturze wydarzenia klasyfikowane są według dwóch kryteriów: liczby uczestników i zasięgu oddziaływania oraz celu przyjazdu (rodzaj). Do mega-wydarzeń zaliczane są te, w której uczestnicy pochodzą z różnych krajów i są one rozpoznawalne w świecie. Biorąc pod uwagę cel przyjazdu wyróżnia się tematyczne eventy np. sportowe, rozrywkowe, komercyjne, religijne i inne (van der Vagen, 2001; Buczkowska, 2009). Powszechnie uznaje się, że organizacja wydarzeń, szczególnie mega, ma istotne znaczenie dla rozwoju turystyki oraz gospodarki regionu i kraju. Wydarzenia oddziałują nie tylko ekonomicznie, ale przynoszą pozytywne efekty społeczne i osobiste uczestnikom.

Świątowe Dni Młodzieży (ŚDM) zaliczyć należy do wydarzeń o charakterze religijnym i zasięgu ogólnoswiatowym. Gromadzą one młodzież katolicką z całego świata. Cechuje je masowość oraz złożony charakter, łączący elementy religijne, kulturowe, ludyczne i turystyczne (Norman, Johnson, 2011; Cleary, 2013). Służą one z jednej strony utrzymaniu religijnej wspólnoty katolickiej w społecznościach zaliczowanych lub w których wyznawanie wiary jest znacznie utrudnione z przyczyn politycznych, a z drugiej sprzyjają odnowie życia religijnego młodych ludzi. Jest to jednocześnie fenomen społeczny, będący nie tylko przejawem globalnych przemian społecznych i religijnych, ale wyznaczający kierunek tych przemian, zwłaszcza że dotyczą one młodego pokolenia (Rymarz, 2007a,b).

ŚDM odbywają się co dwa lub trzy lata w wybranym mieście. Młodzi ludzie (16–35 lat) wraz z katechetami, księżmi, biskupami i papieżem spotykają się w celu wspólnej modlitwy, spędzania czasu i przeżyć duchowych. Spotkanie to ma również cechy pielgrzymki, a jego uczestnicy określani są jako pielgrzymi. Wskazuje na to formuła spotkań ŚDM oraz w większości religijne zainteresowanie i motywacje ich uczestników (Turner, Turner, 1978; John, Sallnow, 1991). Uczestnictwo w tym

wydarzeniu jest najczęściej jednokrotne, ze względu na odstęp między kolejnymi edycjami oraz kosztami uczestnictwa, w tym głównie transportu (Dean i in., 2001). Z punktu widzenia ekonomicznego ŚDM to kosztowne wydarzenie zarówno dla uczestnika, jak i organizatorów. Dlatego poszukuje się sponsorów do częściowego ich pokrycia ze strony władz państwowych, kościelnych, organizacji pozarządowych i ludzi dobrej woli. Przykładem była akcja w ramach ŚDM w Krakowie (2016 r.) „bilet dla brata”. Miała ona zapewnić większy udział młodzieży z Ukrainy, Białorusi, Kazachstanu, Rosji i krajów afrykańskich.

Ideę Światowych Dni Młodzieży zapoczątkował papież Jan Paweł II w 1985 r. w Rzymie. Kolejne spotkania miały miejsce w: Buenos Aires – 1987, Santiago de Compostela – 1989, Częstochowie – 1991, Denver – 1993, Manili – 1995, Paryżu – 1997, Rzymie – 2000, Toronto – 2002, Kolonii – 2005, Sydney – 2008, Madrycie – 2011, Rio de Janeiro – 2013, Krakowie – 2016. ŚDM obchodzone są na poziomie diecezjalnym i międzynarodowym. Diecezjalne Światowe Dni Młodzieży odbywają się regularnie co roku w Niedzielę Palmową. Natomiast spotkania międzynarodowe są organizowane w wyznaczonym przez papieża miejscu. Tematykę spotkań określa papież, formułując przewodnie hasło, którego treść publikowana jest z wyprzedzeniem w orędziu.

Celem artykułu była analiza wpływu mega-wydarzenia jakim były ŚDM w Krakowie w 2016 r. na rozwój społeczno-gospodarczy miasta i okolic. ŚDM odbywały się w dniach 26–31 lipca 2016 r. pod hasłem: Błogosławieni miłośnicy, albowiem oni miłosierdzia dostąpią. Do hasła nawiązywało opracowane logo ŚDM uwzględniające orędzie miłosiernej miłości, Polski, Krakowa i patronów ŚDM – św. Siostry Faustyny i św. Jana Pawła II. Kolorystyka logo (niebieski, czerwony i żółty) nawiązywała do herbu Krakowa.

Turystyka religijna i pielgrzymkowa

W każdej religii nieodłącznym elementem wiary i jej praktykowania jest motyw wędrówki do bóstw i miejsc kultu. Pielgrzymowanie jest specyficznym rodzajem podróży podejmowanej z motywów religijnych i odbywanej zbiorowo lub indywidualnie do miejsc świętych – *locus sacer*, zwanych sanktuariami. Pielgrzymki są charakterystyczne dla wszystkich religii i rozpowszechnione wśród ich wyznawców. Stanowią istotny element tradycyjnie rozumianej turystyki religijnej (Jackowski, 1991; Kowalczyk, 2008). Współcześnie w literaturze część autorów terminy turystyka religijna i turystyka pielgrzymkowa traktuje jako pojęcia rozłączne. Najczęściej wskazywanym argumentem za rozróżnieniem tych pojęć jest motyw podjęcia podróży i zachowania uczestników. Turystyka pielgrzymkowa to migracje podejmowane wyłącznie z motywów religijnych, obejmujące przygotowanie religijne oraz wykonywanie czynności kultowych w drodze i w sanktuarium, prowadzące do przemiany duchowej uczestników (Jackowski, 1991; Łazarek, Łazarek, 2000; Datko, 2001). Motyw wyłącznie religijny przyświeca również tzw. pielgrzymkom specjalistycznym, np. podróż chorych do miejsc świętych (Gaworecki, 2007). Natomiast turystyka religijna to podróże związane z realizacją celów religijno-poznawczych lub poznawczych. W podróżach religijnych nawiedzenie sanktuarium – miejsca świętego, nie stanowi zazwyczaj punktu docelowego tego typu migracji albo nie jest ich

jedynym celem. W trakcie tych podróży uczestnicy obok partycypacji w obrzędach religijnych zaspakajają inne potrzeby kulturalne, np. chęć zobaczenia miejsc historycznych, danego regionu lub wypoczynku (Jackowski, 1991; Gaworecki, 2007). Niektórzy badacze postulują wprowadzenie terminu turystyka religijna i pielgrzymkowa, uzasadniając to płynnymi granicami pomiędzy wymiarem kulturowym, a ściśle religijnym tego typu podróży. Turystyka religijna i pielgrzymkowa oznacza podróże podejmowane z motywów religijnych lub poznawczych, których celem są miejsca związane z historią religii, miejscem kultu religijnego, obiektami sakralnymi i wydarzeniami religijnymi (Suprewicz, 2005; Mikos von Rohrscheidt, 2008).

W świetle przytoczonych rozważań uczestnictwo w Świątowych Dniach Młodzieży ma charakter podróży religijnej i pielgrzymkowej. Potwierdza ten charakter ukształtowany w ciągu ponad 30 lat program, który obejmuje dwa etapy – przygotowanie do ŚDM i uczestnictwo w nich. Program pierwszego etapu to duchowe przygotowanie w parafiach, gdzie uczestniczą małe grupy i wspólnoty parafialne. Kolejnym wydarzeniem jest peregrynacja Krzyża ŚDM (pielgrzymka symboli), czyli przekazanie Krzyża – symbolu ŚDM oraz Ikony Matki Bożej (Salus Populi Romani) do kraju organizatora międzynarodowego spotkania.

Zasadnicza część światowego spotkania w ramach ŚDM obejmuje dwie części. Pierwsza to „Dni w Diecezjach”, gdzie młodzież przebywa na terenie diecezji w kraju, który jest gospodarzem spotkania. Druga część to tzw. „Wydarzenia Centralne”, czyli wielodniowy pobyt młodzieży w głównym mieście spotkania. Etap uczestnictwa w Wydarzeniach Centralnych ŚDM przebiega według ustalonego planu: uczestnictwa w mszy na rozpoczęcie, uczestnictwa w tematycznych katechezach prowadzonych przez biskupów dla grup pielgrzymów w wielu językach, centralne spotkanie związane z powitaniem papieża, przeżywanie wspólne Drogi Krzyżowej oraz kulminacyjne wydarzenie – msza na zakończenie ŚDM z tzw. przesłaniem, celebrowana przez papieża (Norman, Johnson, 2011).

Obok religijnych wydarzeń organizatorzy przygotowują imprezy kulturalne i turystyczne, służące poznaniu kraju i miasta, w którym przebywają pielgrzymi w czasie ŚDM oraz rówieśników, z którymi się spotykają. Cechą wyróżniającą ŚDM jako aktu wiary, jest komunikacja i interakcja społeczna, istotny czynnik zbliżenia między uczestnikami, przynosząc im szereg korzyści w postaci doznań duchowych, artystycznych, towarzyskich, społecznych, kulturowych, dostarczając im wielu przeżyć i budując nowe relacje (Buczowska, 2009; Bajgier-Kowalska, Tracz, 2018).

Metodyka badań

Celem opracowania była analiza wpływu wydarzenia o charakterze religijnym – Świątowych Dni Młodzieży w Krakowie w 2016 r., na rozwój społeczno-gospodarczy miasta i okolic. W szczególności analizowano oddziaływanie ŚDM na dochody uzyskane przez miasto z tytułu organizacji wydarzenia, ruch turystyczny w trakcie jak i po zakończeniu wydarzenia oraz rozwój infrastruktury komunikacyjnej, rekreacyjnej oraz kulturalnej. W aspekcie społecznym skupiono się na aktywności i zaangażowaniu różnych podmiotów w organizację ŚDM i ich efekty pozytywne dla społeczności. Natomiast na poziomie osobistym w inicjatywach podejmowanych w celach poznawania i komunikowania się z uczestnikami.

Wielowymiarowość wydarzenia jakim są ŚDM wymaga spojrzenia badawczego nie tylko od strony ekonomicznej, ale także od strony społecznej, kulturowej i religijnej. Procedura badawcza polegała na analizie dostępnych materiałów statystycznych, biuletynów informacyjnych, krakowskich i ogólnopolskich dzienników, literatury przedmiotu oraz wywiadów z wolontariuszami i osobami goszczącymi pielgrzymów. W oparciu o zebrane dane dokonano analizy korzyści wynikających z organizacji ŚDM w sferze społeczno-gospodarczej, w szczególności inicjatyw społecznych podejmowanych w celu kontynuacji aspektu duchowego wydarzenia.

Koszty organizacji Świątowych Dni Młodzieży w Krakowie

Na Świątowe Dni Młodzieży w Krakowie zarejestrowało się 356 294 pielgrzymów ze 187 krajów. W tym z: Polski – 78 443 osób, Włoch – 63 496, Francji – 32 979, Hiszpanii – 30 592, Stanów Zjednoczone Ameryki Północnej – 23 563, Niemiec – 11 653, Brazylii – 9 777, Czech – 5 945, Słowacji – 5 666 i Portugalii – 5 454 osób (ŚDM: Odrobina statystyk, 2017). Uczestnicy ŚDM w Krakowie pochodzili głównie z krajów europejskich. Zazwyczaj najwięcej uczestników przybywa z krajów położonych na kontynencie, gdzie jest organizowane spotkanie młodych. Drugą grupę w przypadku Krakowa stanowili młodzi ze Stanów Zjednoczonych i Brazylii (organizatora ŚDM w 2013 r.). Ponadto 10 672 osób zarejestrowało swoje uczestnictwo w ramach grup międzynarodowych. Wśród nich znalazły się osoby z odległych krajów m.in. z: Timoru, Kamerunu, Ghany, Fidżi, Samoa, Korei Południowej. Spośród zarejestrowanych w systemie pielgrzymów ponad 230 tys. wybrało pakiety z zakwaterowaniem, a ponad 8 tys. skorzystało z opcji last minute (ŚDM: Odrobina statystyk, 2017).

Na ŚDM w Krakowie przygotowano łącznie 236 910 miejsc noclegowych w miejscach zbiorowego zakwaterowania i w mieszkaniach prywatnych. Wyznaczono cztery strefy rozlokowania uczestników. W strefie I – miasto Kraków, przygotowano 64 429 miejsc noclegowych. Strefa druga – gminy i powiaty sąsiadujące z Krakowem, oferowała 88 580 miejsc. Trzecia strefa zakwaterowania obejmowała diecezję tarnowską, a głównie miasta Bochnię, Brzesko i Tarnów oraz Szczepanów, gdzie przygotowano 21 452 miejsca. Czwarta strefa obejmowała największy obszar, obejmując miasta w diecezji kieleckiej (Miechów, Słomniki, Proszowice), sosnowieckiej (Dąbrowa Górnicza, Jaworzno, Olkusz, Wolbrom) i katowickiej (Katowice, Mysłowice, Łędziny), w której łącznie przygotowano 16 154 miejsca noclegowe. Komitet Organizacyjny przygotował również pola namiotowe z 37 395 miejscami, zakwaterowanie dla wolontariatu – ponad 5000 miejsc (np. Hala Wisły), zakwaterowanie grup specjalnych (artyści Festiwalu Młodych, obsługa Wydarzeń Centralnych), zakwaterowanie dla alumnów seminarium duchowych – 3 900 miejsc (Domagała-Szymonek, 2016; ŚDM: Odrobina statystyk, 2017).

Koszty organizacji Świątowych Dni Młodzieży w Krakowie to całokształt działań organizacyjnych na przestrzeni trzech lat. Organizacja tego wydarzenia kosztowała 200 612 193 zł i niewiele przekroczyła planowany koszt (200 mln). Była to jednocześnie najtańsza edycja ŚDM w ciągu ostatnich ośmiu lat. Większość z tej sumy zapłacili zarejestrowani pielgrzymi wykupując pakiety pielgrzyma (142 737 835 zł), 10% wyniósł wkład wiernych z Polski, takiego samego wsparcia udzielił rząd, a ok. 9% kwoty pochodziło z darowizn. Najwięcej kosztów wygenerowała obsługa

pielgrzymy, organizacja zakwaterowania, wyżywienia, transportu oraz ubezpieczenie i aplikacje mobilne, dając łączny koszt ok. 110 mln zł. Nieco mniej wydano na przygotowanie Wydarzeń Centralnych oraz miejsc spotkań towarzyszących. Budowa ołtarzy na Błoniach i Brzegach, stworzenie Centrum Pojednania w Sanktuarium Bożego Miłosierdzia oraz Jana Pawła II w Łagiewnikach kosztowało 67 mln. Pozostałe wydatki były związane z budową infrastruktury, wynagrodzeniami, organizacją Festiwalu Młodych, katechez, promocją i obsługą medialną (Podsumowanie..., 2017).

Koszty związane z zapewnieniem funkcjonowania Krakowa w czasie ŚDM wyniosły 27,2 mln zł. Miasto na ich realizację otrzymało ze środków zewnętrznych 19,3 mln zł, co oznacza, że wkład własny z budżetu miasta wyniósł ok. 8 mln zł. Miasto w związku ze Świątowymi Dniami Młodzieży pokrywało jedynie te wydatki, które zgodnie z prawem są wyłącznie zadaniami gminy i dzięki nim miasto może normalnie funkcjonować zarówno na co dzień, jak i podczas wielkich wydarzeń. Kraków w czasie ŚDM zarobił ponad 3,1 mln zł za specjalne bilety komunikacyjne, w związku z czym realne koszty miasta wyniosły ok. 5 mln zł. Ekwiwalent reklamowy w polskich mediach wyniósł 67 mln zł, w mediach zagranicznych 550 mln zł (Ogórek, 2016).

Oddziaływanie Świątowych Dni Młodzieży na ruch turystyczny w Krakowie

Według danych Małopolskiej Organizacji Turystycznej w 2016 r. Kraków odwiedziło 12,15 mln osób, z czego 9,25 mln Polaków i 2,9 mln osób z zagranicy. W 2015 r. miasto odwiedziło 10,05 mln osób, a zatem w 2016 r. nastąpił wzrost o ponad 2 mln turystów (20,9%). Liczba turystów krajowych wzrosła o 24,5%, a zagranicznych o 10,7% w stosunku do roku poprzedniego. W roku 2017 odnotowuje się dalszy wzrost turystów w Krakowie. Miasto odwiedziło 12,9 mln osób, z czego 9,8 mln z kraju i 3,0 mln osób z zagranicy (Borkowski i in., 2017). Liczba korzystających z turystycznych obiektów noclegowych w mieście w 2016 r. była wyższa o 5,4% w porównaniu z 2015 r. Jedynie w miesiącu lipcu, kiedy odbywały się ŚDM zmniejszyła się liczba korzystających z noclegów zarówno wśród turystów krajowych (o 10,0%), jak i zagranicznych (o 8,0%). Był to efekt zakwaterowania uczestników ŚDM w bursach, szkołach i domach prywatnych oraz rezygnacji lub przełożenia terminu odwiedzenia Krakowa na inne miesiące z powodu obawy tłoku oraz znacznej podwyżki cen noclegów przez hotelarzy. Natomiast w kolejnych miesiącach 2016 r. odnotowano wzrost zarówno turystów krajowych jak i zagranicznych (tab. 1). Szczególnie sierpień (10,9%) i wrzesień (10,0%) były miesiącami, w których obserwujemy wyraźny wzrost liczby udzielonych noclegów w porównaniu do 2015 r. Liczba turystów zagranicznych w sierpniu była wyższa o 12,9%, a we wrześniu o 9,5 % w stosunku do roku 2015. Dane te wskazują, że organizacja ŚDM w Krakowie istotnie przyczyniła się do wzrostu ruchu turystycznego w mieście. Trend ten utrzymał się w 2017 r. i można go łączyć z dalszym oddziaływaniem ŚDM (tab. 1).

W świetle dotychczasowych badań wynika, iż głównym celem przyjazdu do Krakowa polskich turystów było: zwiedzanie zabytków, wypoczynek oraz odwiedzanie miejsc kultu religijnego. Natomiast turystów zagranicznych: zwiedzanie zabytków, wypoczynek i rozrywkę. Należy zaznaczyć, że w 2016 r. cel religijny był znacznie

częściej wskazywany przez turystów - 5,1% badanych, niż rok wcześniej (3,1%) (Borkowski i in., 2016). Wzrost tego motywu przyjazdu do Krakowa niewątpliwie należy łączyć z organizacją ŚDM. Podczas pielgrzymki miłosierdzia ok. 250 tys. młodych ludzi przybyło do dwóch krakowskich sanktuariów: Sanktuarium Miłosierdzia Bożego i Sanktuarium św. Jana Pawła II w Łagiewnikach (Jackowski i in., 2016).

Tab. 1. Korzystający z turystycznych obiektów noclegowych w Krakowie w latach 2015–2017 (w tys.)

Wyszczególnienie	2015			2016			2017		
	Ogółem	Turyści krajowi	Turyści zagraniczni	Ogółem	Turyści krajowi	Turyści zagraniczni	Ogółem	Turyści krajowi	Turyści zagraniczni
Styczeń	109,2	64,3	45	122,4	69,5	52,9	118,5	66,4	52,1
Luty	114,2	70,2	44,1	126,7	72,2	54,5	126,1	70,1	55,9
Marzec	156,5	85,6	71	168,5	83,6	84,9	174,8	90,8	84,1
Kwiecień	175,5	88,5	87	197,2	98,8	98,4	193,1	90,2	102,9
Maj	211,2	105,5	105,7	225,3	115,1	110,2	231,1	121,3	109,9
Czerwiec	204,7	105,9	98,7	221,2	113,8	107,5	233,4	120,6	112,8
Lipiec	218,9	100,7	118,2	204,9	93,9	110,9	240,7	115,3	125,4
sierpień	226,8	101,9	124,8	249,2	116,8	132,3	252,7	116,6	136,1
Wrzesień	206,4	98,7	107,6	227,7	110,4	117,4	235,6	114,2	121,5
Październik	200,0	101,5	98,6	206,1	103,1	103,1	219,7	108,4	111,3
Listopad	152,6	88,2	64,4	169,9	97,2	72,8	183,8	101,2	82,6
Grudzień	145,9	77,1	68,8	158,3	83,5	74,8	180,1	86,4	93,6
Razem	2122,091	1088,321	1033,770	2277,582	1157945	1119,637	2389,414	1201,422	1187,992

Źródło: Urząd Statystyczny w Krakowie, Dział Udostępniania Informacji

W 2016 r. turyści odwiedzający Kraków wydali 5,4 mld zł, a w 2015 r. 4,4 mld zł (bez kosztów dojazdu i opłaconego wcześniej noclegu). Średnie wydatki poniesione przez turystów zagranicznych wynosiły 835 zł, czyli o 100 zł mniej niż w 2015 r., a przez turystów krajowych - 340 zł, o 100 zł więcej w porównaniu do poprzedniego roku (Seweryn i in., 2017). Pielgrzymi ŚDM na ogół nie wydają dużych pieniędzy w mieście spotkania, gdyż wykupują wcześniej pakiety zapewniające im zakwaterowanie i wyżywienie, ponadto są ludźmi młodymi nie posiadającymi stałego źródła utrzymania (uczniowie, studenci). Najczęściej dokonują zakupów napojów, słodczy i skromnych pamiątek.

Turyści, którzy odwiedzili Kraków w czasie trwania ŚDM doświadczali nowych wrażeń obserwując wielonarodowe grupy radosnych młodych ludzi. Równocześnie mogli poznać gościnność mieszkańców miasta, którzy krytycznie nastawieni są do masowej turystyki (Tracz i in., 2019), a jednak otwarcie przyjmowali pielgrzymów, radośnie ich witając i pozdrawiając na ulicach miasta (Bajgier-Kowalska, Tracz, 2018). Mimo zachęty lokalnych władz do opuszczenia miasta na czas trwania ŚDM, część mieszkańców Krakowa pozostała aby przyjąć gości i uczestniczyć w tym wydarzeniu.

Wpływ Świątowych Dni Młodzieży na rozwój infrastruktury komunikacyjnej i strefy inwestycyjnej w Brzegach

Organizacja Świątowych Dni Młodzieży w Krakowie wymagała działań związanych z zapewnieniem bazy noclegowej dla uczestników, środków transportu oraz przygotowania infrastruktury na centralne spotkanie uczestników z papieżem w Brzegach. Uczestnicy ŚDM byli kwaterowani głównie w szkołach i bursach (23%), w domach mieszkańców Krakowa i okolic (19%), centrach namiotowych (9%) oraz innych obiektach (7%) – akademikach, domach zakonnych itp. (Seweryn i in., 2017. W 182 placówkach oświatowych na terenie miasta Krakowa przygotowano miejsca noclegowe dla ok. 60 000 osób. W 108 obiektach przeprowadzono prace remontowe planowane jak i na potrzeby ŚDM, m.in. remonty sanitariatów, pryszniców, malowanie sal, remonty chodników i dróg wewnętrznych. (Stan przygotowania..., 2016). W niektórych szkołach remonty miały szerszy wymiar. Przykładowo w budynku SP nr 56 przy ul. Fredry obok remontów sanitariatów i pryszniców przeprowadzono termomodernizację elewacji, a środki na ten cel pozyskano z WFOŚ. Budynek szkoły zyskał nie tylko ekonomicznie, ale również estetycznie i służy lokalnej społeczności.

Szczególne znaczenie miało zapewnienie sprawnego transportu na terenie miasta i w okolicy. W tym celu zaplanowano i wykonano inwestycje w infrastrukturze drogowej i towarzyszącej (tab. 2). Istotne znaczenie dla ruchu kołowego i pieszego miało wybudowanie drogi umożliwiającej połączenie Krakowa z Polem Miłosierdzia w Brzegach w gminie Wieliczka, na którym odbywały się główne uroczystości ŚDM. Wybudowanie kładki pieszo-rowerowa łączącej Sanktuarium Miłosierdzia w Łągiwnikach z Centrum Jana Pawła II znacznie usprawniło przemieszczanie się tysięcy uczestników ŚDM między tymi obiektami. Obecnie obiekt ten służy wszystkim turystom odwiedzającym te miejsca (fot.1). Wybudowano stację kolejową „Kraków-Sanktuarium” na trasie Kraków-Zakopane umożliwiającą pielgrzymom bezpośrednie dotarcie do Sanktuarium Jana Pawła II. Stacja ta zlokalizowana jest przy CH Zakopianka (fot. 2).

Fot. 1. Kładka pieszo-rowerowa łącząca Sanktuarium Miłosierdzia w Łągiwnikach z Centrum Jana Pawła II
Źródło: M. Tracz

Fot. 2. Stacja kolejowa „Kraków-Sanktuarium”

Źródło: M. Bajgier-Kowalska

Tab. 2. Wykaz zrealizowanych inwestycji w infrastrukturze drogowej i towarzyszącej w Krakowie w ramach ŚDM

Rodzaj prac	Charakterystyka
Remonty nawierzchni jezdni	15 ulic: (ul. Królowej Jadwigi (od Piastowskiej do Nad Zalewem) wraz z ul. Junacką, Piastowska, Zakopiańska, Nawojki, Opolska, Pod Strzechą, Pasternik, Jasnogórska, Nowosądecka, Reymonta, Olszanicka, Brożka, Mirowska, Skotnicka)
Kładka pieszo-rowerowa łącząca Sanktuarium w Łagiewnikach z Centrum Jana Pawła II	kładka łączy dwa obiekty kultu religijnego: Sanktuarium Miłosierdzia w Łagiewnikach z Centrum Jana Pawła II
Budowa kolejowego przystanku osobowego Kraków – Sanktuarium przy Sanktuarium Jana Pawła II	perony wraz z komunikacją pionową - schody ruchome, kładki dla pieszych, ściany oporowe, miejsca postojowe, jezdnie, ciągi piesze
Budowa połączenia węzła „Rybitwy” ze strefami „Wieliczka-Niepołomice”	wybudowano ulicę (dwa pasy ruchu) jako czwarte ramię na węźle „Rybitwy” o długości ok. 1,3 km. Jest to połączenie drogi S7 ze strefą ekonomiczną „Wieliczka-Niepołomice”

Opracowano na podstawie: Stan przygotowania..., 2016.

Miejsce na centralne spotkanie uczestników ŚDM z papieżem zostało wybrane poza granicami Krakowa w miejscowości Brzegi położonej na terenie gminy Wieliczka. Spotkanie to odbyło się na terenie utworzonej w 2015 r. Wielickiej Strefy Aktywności Gospodarczej „Kokotów – Brzegi” (WSAG). W celu przygotowania tego terenu do odbycia uroczystości ŚDM wykonano szereg prac. W latach 2015–2016 zostało wybudowanych 9,8 km dróg asfaltowych łączących Brzegi z Krakowem i Wieliczką. Przeprowadzono meliorację terenu, doprowadzono kanalizację, oświetlenie, przełożono linie wysokiego napięcia oraz wytyczono ścieżki dla ruchu piesze i rowerowego. Powstało Rondo ŚDM łączące Trakt Franciszka i Trakt Jana Pawła II oraz pierwszy budynek tworzonego w tym miejscu Campusu Misericordiae (fot.

3). Równolegle powstała pierwsza hala tworzonego parku logistycznego w strefie ekonomicznej. Ponadto uporządkowano teren wokół dawnych wyrobisk żwirowych w Brzegach (Strefa gospodarcza rośnie..., 2018).

Fot. 3. Rondo Świątowych Dni Młodzieży 2016 w Brzegach

Źródło: M. Bajgier-Kowalska

Obecnie na obszarze, gdzie odbywało się spotkanie młodych z papieżem rozwija się centrum logistyczne w WSAG. Powstały kolejne hale firmy 7R Logistic, które zostały wynajęte m.in. przez firmy: Universal Express Distribution, Pekaes, Grupa Kapitałowa Specjał, JAS FBG, Excellent, PGD Polska i Rhenus Logistics (fot. 4). Należy zaznaczyć, że znajduje się tu również jedna z największych w Polsce dystrybucji światowego producenta herbaty Teekanne. Dalszy etap budowy parku logistycznego „Kokotów – Brzegi” obejmuje powstanie następnych czterech hal, których budowa ma zakończyć się w 2019 r. W rozbudowywanej WSAG powstaje m.in. zakład produkcyjny spółki „Ecoplast”, a w planach jest budowa obiektów Lotniczego Pogotowia Ratunkowego. Łącznie cała strefa WSAG ma obejmować 216 ha, z czego 22% przeznaczony będzie na zabudowę przemysłową, 6% na zabudowę usługową, a 31% na tereny zielone. Według szacunków w wielickiej strefie gospodarczej powstało ponad 500 nowych miejsc pracy, a budżet miasta Wieliczka, wzbogaca się z tytułu odprowadzanych podatków od działających tam firm. W 2018 r. 3,1 mln zł z tego tytułu odprowadzono do budżetu miasta, a prognoza na rok 2019 to 4,8 mln zł (Strefa gospodarcza rośnie..., 2018).

Fot. 4. Park logistyczny „Kraków-Kokotów” w WSAG

Źródło: M. Bajgier-Kowalska

Światowe Dni Młodzieży jako impuls różnorodnych inicjatyw społecznych

Organizowane dla uczestników ŚDM Dni w Diecezjach, które odbyły się w dniach 20–25 lipca miały miejsce w 43 diecezjach (41 rzymskokatolickich i 2 grekokatolickich) na terenie Polski. Uczestniczyło w nich łącznie 115 tys. osób ze 135 krajów (Idea dni..., 2017). Dni te były organizowane przez diecezje według ich własnego pomysłu i możliwości. Jednak głównym ich założeniem było zapewnienie zagranicznym gościom-pielgrzymom możliwości poznania Polski, jej przyrody, kultury oraz życia religijnego w parafii. W tym celu organizowano spotkania modlitewne z parafianami, imprezy kulturalne, zwiedzanie muzeów i wycieczki krajoznawcze po regionie. Równocześnie dla parafian i samorządów była to okazja do przyjmowania młodych katolików z różnych części świata i doświadczania wielokulturowości oraz uniwersalności Kościoła w praktyce. Zdobyto doświadczenie w organizacji dużych imprez masowych, w tym z wykorzystaniem nowych technologii. Do obsługi podróży wykorzystano 100 mobilnych kasjerów. Utworzono aplikacje mobilne, ŚDM było na portalach społecznościowych: Facebook – 2 mln, Twitter – 1,8 mln oraz portal Magiczny Kraków (Bogacz-Wojtanowska i in., 2016).

W sferze społecznej istotne znaczenie miało powstanie Campusu Misericordiae oraz strefy rekreacyjnej w Brzegach. Miejsca te mają dobre skomunikowanie z Krakowem (węzeł Rybitwy) i innymi miejscowościami poprzez połączenie z drogą ekspresową S7 oraz autostradą A4. Rozbudowuje się Campus Misericordiae. W nowych budynkach Caritas Archidiecezji Krakowskiej – powstał Dom Chleba i Dom Miłosierdzia. Dom Chleba pełni funkcję magazynu żywności, natomiast Dom Wsparcia Dziennego „Misericordiae”, to ośrodek pomocy dziennej dla osób starszych i niepełnosprawnych. Służy on nie tylko podczas zajęć dziennych, ale także jako miejsce stałego zamieszkania dla osób w ciężkiej sytuacji życiowej (fot. 5).

Fot. 5. Campus Misericordiae w Brzegach

Źródło: M. Bajgier-Kowalska

Strefa rekreacyjna powstała na terenie dawnych żwirowisk, którymi zarządzają Krakowskie Zakłady Eksploatacji Kruszywa. Po zakończeniu ŚDM firma przystąpiła do rewitalizacji terenu i budowy kąpieliska. Kąpielisko – „Przystań Brzegi” znajdujące się przy ulicy Trakt Papieski zostało otwarte 16 czerwca 2018 r. (fot. 6). Cały kompleks o powierzchni 25 ha, obejmuje strefę wypoczynku z kąpieliskami. Są tu dwa zbiorniki wodne przedzielone piaszczystą plażą. Jeden zbiornik jest przeznaczony do kąpieli z wydzieloną strefą dla dzieci z torem przeszkód. Drugi zbiornik przeznaczony jest dla osób korzystających ze sprzętu wodnego – kajaki, rowery wodne. Wydzielono odrębną strefę parkingową i gastronomiczną położoną w zachodniej części kompleksu. We wschodniej części kompleksu przewidziane jest pole namiotowe i biwakowe.

Fot. 6. Fragment strefy rekreacyjnej – Kąpielisko „Przystań Brzegi”

Źródło: M. Bajgier-Kowalska

Dla upamiętnienia tak istotnego wydarzenia z inicjatywy wolontariuszy i zgody władz kościelnych celebryje się rocznice odbycia ŚDM w Krakowie. Już dwukrotnie (w 2017 i 2018 r.) na terenie Campus Misericordiae pod koniec lipca spotkali się wolontariusze i uczestnicy ŚDM na wspólnym czuwaniu i modlitwie. Program spotkania jest urozmaicony. Obejmuje elementy religijne: msze św., zapalenie świec jako symbolu płomienia pokoju oraz artystyczne: koncerty, wieczory autorskie. W 2018 r. w spotkaniu tym uczestniczyła delegacja wraz burmistrzem z miasta Fano we Włoszech. Równocześnie została podpisana umowa partnerska między Wieliczką i Fano. Oprócz tego spotkania wolontariusze, którzy pomagali w organizacji ŚDM spotykają się w Krakowie, uczestnicząc w warsztatach, katechezach i koncertach.

Podsumowanie

Organizacja ŚDM przyczyniła się do wzrostu ruchu turystycznego w Krakowie o 20,9% w porównaniu do 2015 r. oraz dochodów miasta w wysokości 1,35% PKB. Można zatem postawić tezę, że Światowe Dni Młodzieży przyciągnęły do Krakowa w 2016 r. rekordową liczbę odwiedzających i turystów. Proces ten nadal trwa, a potwierdzeniem jest dalszy wzrost liczby turystów w 2017 r. Dzięki Światowym Dniom Młodzieży Kraków stał się rozpoznawalnym w świecie centrum turystyki religijnej.

ŚDM miały także bezpośredni wpływ na rozwój i modernizację sieci transportowej w Krakowie i okolicy. Powstały nowe drogi dojazdowe do miejscowości Brzegi, położonej na granicy Krakowa i pñn.-wsch. części gminy Wieliczka. Ponadto wyremontowano 15 ulic na terenie Krakowa. Na terenie miejsca spotkania młodych katolików w Brzegach powstał Campus Misericordiae z dwoma budynkami Caritas Archidiecezji Krakowskiej, zagospodarowano teren rekreacyjny wokół wyrobisk żwirowych. Wybudowanie kładki pieszej łączącej Sanktuarium Miłosierdzia z Sanktuarium Jana Pawła II w Łagiewnikach usprawniło przemieszczanie się turystów między tymi sanktuariami. Obecnie kładka ta służy wszystkim, w tym lokalnym mieszkańcom dla celów rekreacyjnych. Rozbudowanie infrastruktury drogowej i budowa stacji kolejowej (stacja Sanktuarium) wokół Centrum Jana Pawła II wpłynęła na jego większą dostępność.

Budowa infrastruktury technicznej i połączeń drogowych z autostradą A4 i drogą szybkiego ruchu S7 przyspieszyły rozwój Wielickiej Strefy Aktywności Gospodarczej w Brzegach, szczególnie centrum logistycznego. Przyczyniło się to do powstania nowych miejsc pracy i zwiększonych dochodów gminy Wieliczka z tytułu podatków odprowadzanych przez firmy.

W sferze społecznej oddziaływanie ŚDM przejawia się m.in. inicjatywą wolontariuszy odbywania corocznych spotkań pod koniec lipca w Campusie Misericordiae w Brzegach, celem upamiętnienia tego wydarzenia. Powstały nowe obiekty służące społeczności lokalnej. Jednym z nich jest strefa rekreacyjna – kąpielisko „Przystań Brzegi” na terenie dawnych żwirowisk w Brzegach. Druga inicjatywa prowadzona przez Caritas Archidiecezji Krakowskiej – Campus Misericordiae obejmuje dwa budynki: Dom Chleba i Dom Miłosierdzia.

Światowe Dni Młodzieży w Krakowie w 2016 r. stanowiły symboliczne podsumowanie organizacji międzynarodowych spotkań młodzieży katolickiej w ostatnich 30 latach. Młodzież, będąca głównym organizatorem ŚDM w swoich parafiach

i wspólnotach podczas przygotowań uczyła się pracy zespołowej, aktywnego działania na rzecz wspólnoty chrześcijańskiej, pokoju, szerzenia idei miłosierdzia. To także nauka wielokulturowości i miłości do bliźniego oraz okazja do ukazania światu siły polskiego Kościoła, jego energii, radości i dynamizmu.

Literatura/References

- Bajgier-Kowalska, M., Tracz, M. (2018). Świątowe Dni Młodzieży w Krakowie jako przykład turystyki pielgrzymkowej o zasięgu międzynarodowym. W: M. Bajgier-Kowalska, I Kaspera (red.), *Turystyka w wymiarze międzynarodowym, regionalnym i lokalnym*. Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM (w druku).
- Bogacz-Wojtanowska, E., Gaweł, Ł., Góral, A. (red.). (2016). *Świątowe Dni Młodzieży 2016 jako fenomen społeczny, kulturowy i religijny*. Kraków: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- Borkowski, K., Grabiński, T., Seweryn, R., Mazanek, L., Grabińska, E. (2017). *Ruch turystyczny w Krakowie w 2017 r.* Kraków: Małopolska Organizacja Turystyczna.
- Borkowski, K., Grabiński, T., Seweryn, R., Wilkowska, A., Mazanek, L., Grabińska, E. (2016). *Ruch turystyczny w Krakowie w 2016 roku. Badania monitoringowe 2003–2016*. Kraków: Małopolska Organizacja Turystyczna.
- Buczowska, K. (2009). Kulturowa turystyka eventowa. W: K. Buczowska, A. Mikos von Rohrscheidt (red.), *Współczesne formy turystyki kulturowej*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego.
- Cleary, A. (2013). Pilgrims or Tourists? The Origins of World Youth Day, *CRA Charting the Faith of Australians*, 23, 17–19.
- Datko, A. (2001). Człowiek w przestrzeni symbolicznej, *Peregrinus Cracoviensis*, 12, 120–121.
- Dean, H., Dinges, W., Johnson, M., Gonzales, M. (2001). *Young Adult Catholics: Religion in the culture of choice*. Indiana: University of Notre Dame Press.
- Domagała-Szymonek, K. (2016, 18 grudnia). *Świątowe Dni Młodzieży 2016 w liczbach podsumowanie*, „Dziennik Zachodni” 1.08.2016, Pozyskano z <http://www.dziennikzachodni.pl/swiatowe-dni-mlodziezy/a/swiatowe-dni-mlodziezy-2016-w-liczbach-podsumowanie,10465682/>
- Gaworecki, W.W. (2007). *Turystyka*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Idea Dni w Diecezjach, ŚDM Kraków 2016, (2017, 12 marca). Pozyskano z www.krakow2016.com/idea-dni-w-diecezjach
- Jackowski, A. (1991). *Pielgrzymki i turystyka religijna w Polsce*. Warszawa: Instytut Turystyki.
- Jackowski, A., Sołjan, I., Bilska-Wodecka, E., Liro, J., Trojnar, M., Kostrzewa, E. (2016). World Youth Day in Cracow in the Light of Experiences from Around the World. W: J. Stala, A. Porębski (red.), *World Youth Days. A Testimony to the Hope of Young People*. Cracow.
- John, E., Sallnow, M. (1991). Introduction. W: E. John, M. Sallnow (red.), *Contesting the sacred: The anthropology of Christian pilgrimage*. London: Routledge.
- Kowalczyk, A. (2008). Współczesna turystyka kulturowa – między tradycją a nowoczesnością. W: A. Kowalczyk (red.), *Turystyka kulturowa. Spojrzenie geograficzne*. Warszawa: UW.
- Łazarek, M., Łazarek, R. (2000). Turystyka pielgrzymkowa, *Rynek Turystyczny*, 9, 9–19.
- Mikos von Rohrscheidt, A. (2008). *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*. Gniezno: GWSHM Milenium w Gnieźnie.

- Norman, A., Johnson, M. (2011). World Youth Day: The Creation of a Modern Pilgrimage Event for Evangelical Intent, *Journal of Contemporary Religion*, 26 (3), 371–385.
- Ogórek, P. (2016). Władze Krakowa przedstawiły koszty ŚDM. Pozyskano z <http://www.gazetakrakowska.pl/swiatowe-dni-mlodziezy-2016/a/wladze-krakowa-przedstawily-koszty-sdm,11554714/>
- Rymarz, R. (2007a). Who goes to World Youth Day Some data on under 18 Australian pilgrims. *Journal of Beliefs and Values* 28(1), 33–43.
- Rymarz, R. (2007b). The impact of World Youth Day: A twelve month follow up of Under 18 Australian WYD Participants, *Australasian Catholic Record* 84(4), 387–400.
- Seweryn, R., Berbeka, J., Borodako, K., Niemczyk, A. (2017). *Ekonomiczny wpływ Świątowych Dni Młodzieży Kraków 2016 na gospodarkę miasta*. Kraków: Małopolska Organizacja Turystyczna.
- Stan przygotowań gminy miejskiej Kraków do Świątowych Dni Młodzieży 2016. (2016). Zespół Zadaniowy ds. Współpracy z Komitetem Organizacyjnym Świątowych Dni Młodzieży 2016.
- Strefa gospodarcza rośnie. Dla Wieliczki oznacza to dodatkowe miliony w budżecie. (2018, 16 sierpnia). Pozyskano z <http://www.gazetakrakowska.pl/strefa-biznesu/wiadomosci/z-regionu/a/strefa-gospodarcza-rosnie-dla-wieliczki-oznacza-to-dodatkowe-miliony-w-budzecie,12989470/>
- Suprewicz, J. (2005). *Socjologia turystyki*. Lublin: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej.
- ŚDM: Odrobina statystyk. (2017, 18 kwietnia). Pozyskano z <http://kosciol.wiara.pl/doc/3318774.SDM-Odrobina-statystyk>.
- Podsumowanie Świątowych Dni Młodzieży, ŚDM Kraków 2016. (2017, 18 kwietnia). Pozyskano z <http://www.krakow2016.com/podsumowanie-swiatowych-dni-mlodziezy>
- Tracz, M., Bajgier-Kowalska M., Wójtowicz, B. (2019). Przemiany w sferze usług turystycznych Krakowa i ich wpływ na percepcję turystyki przez mieszkańców, *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego* (w druku).
- Turner, V., Turner, E. (1978). *Image and pilgrimage in Christian culture*. Oxford: Blackwell.
- Van der Wagen, L. (2001). *Event Management for Tourism, Cultural, Business and Sporting Events*. NSW: Pearson Hospitality Press.

Notka biograficzna o autorze: Małgorzata Bajgier-Kowalska, doktor/adiunkt, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Wydział Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych, Katedra Turystyki Międzynarodowej i Geografii Społecznej, e-mail: malbajkow@interia.pl. Zainteresowania naukowo-badawcze koncentrują się wokół problemów geomorfologicznych, zagadnień z zakresu geografii regionalnej, a obecnie rozwoju turystyki, głównie uwarunkowań rozwoju i funkcjonowania regionów turystycznych na świecie, analizie przestrzennego zróżnicowania zagospodarowania turystycznego oraz wielkości ruchu turystycznego.

Biographical note of author: PhD., assistant professor, Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University, Faculty of Law, Administration and International Relations, Department of International Tourism and Social Geography, e-mail: malbajkow@interia.pl. The scientific and research issues are concentrated on the geomorphology problems and the regional geography. Author's research concentrate also on the problem of tourism growth, especially on the question of development conditions and functioning of tourist regions in the world including the analyses of spatial differentiation of tourist infrastructure and size of tourism itself.

adres/address:

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
Wydział Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych
Katedra Turystyki Międzynarodowej i Geografii Społecznej
ul. Gustawa Herlinga-Grudzińskiego 1,
30-705 Kraków,
e-mail: malbajkow@interia.pl

Notka biograficzna o autorze: Mariola Tracz, doktor, Polskie Towarzystwo Geograficzne Oddział w Krakowie, e-mail: mtracz-62@o2.pl. Obszary zainteresowań naukowych: dydaktyka geografii, kształcenie nauczycieli geografii i przedsiębiorczości, historia geografii i jej dydaktyki, geografia społeczno-gospodarcza (polityka edukacyjna, edukacja a rozwój ekonomiczny) oraz wybrane problemy rozwoju turystyki (turystyka wiejska, turystyka medyczna).

Biographical note of author: PhD., Polish Geographical Society, Department of Krakow, e-mail: mtracz-62@o2.pl. Interested in: geography education, geography and entrepreneurship teacher training, history of geography and their didactics, socio-economic geography (educational policy, education and economic development) and some problems of tourism development (agritourism, urban and health tourism).

adres/address:

Polskie Towarzystwo Geograficzne Oddział w Krakowie
ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków, Polska
e-mail: mtracz-62@o2.pl